

УДК 711.455

І.Д.Ватрич,
Київський національний університет будівництва і архітектури**ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНИЙ ТА ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧИННИК
РОЗТАШУВАННЯ БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ САНАТОРНИХ
КОМПЛЕКСІВ В УКРАЇНИ**

Анотація: у статті розглянутий природно-кліматичний та географічний чинник формування та розташування бальнеологічно-оздоровчих комплексів. Наведена класифікація курортів і карта родовищ бальнеологічних ресурсів в Україні. Запропонована класифікація і карта лікувально-рекреаційних зон по областях України.

Ключові слова: бальнеологічні заклади, рекреаційні і бальнеологічні ресурси, природно-кліматичний та географічний чинник.

Природа – невичерпне джерело життя, вона має широке коло можливостей для лікування, відновлення фізичних і духовних сил людини. Охорона природи її раціональне і розумне використання - це важлива задача сьогодення. Багато різних дисциплін вивчають це питання. Нажаль природні ресурси не безкінечні, тому їх використання повинно проводитись на науковій основі в будь-якій галузі господарства.

Перший чинник без якого неможливе існування бальнеології, як галузі господарства – це природно-кліматичний та географічний фактори, тобто джерела природних ресурсів лікувальних речовин. Цей чинник розглядає наука курортологія.

«Сучасна курортологія - медична навчальна дисципліна, яка вивчає лікувальні властивості природних фізичних факторів, характер їх дії на організм людини, можливості їх застосування з лікувальною і профілактичною метою на курортах і поза їх межами, яка розробляє рекомендації для санаторно-курортного лікування і методи застосування курортних факторів при різних захворюваннях. Крім того, до завдань курортології входять пошук і дослідження курортних ресурсів, вивчення потреб населення в санітарно-курортному лікуванні і розробка наукових основ його організації, принципів і нормативів курортного будівництва і благоустрою, включаючи питання санітарної охорони курортів. Розділами курортології є бальнеологія, бальнеотерапія і бальнеотехніка; грязелікування, медична кліматологія і кліматотерапія.» (Фоменко Н.В.)

Курортологія має в Україні давні традиції, рекреаційні ресурси України досліджені та продовжують досліджуватись, вивчається вплив природних

речовин на здоров'я, лікування та реабілітацію хворих. Ці дослідження дуже важливі при проектуванні, будівництві оздоровчих закладів, а також для раціонального використання, охорони і збереження родовищ природних лікувальних речовин.

Мінеральна вода, як бальнеологічний ресурс почала використовуватись в Україні разом з виникненням цікавості до властивостей мінеральних вод в інших Європейських країнах. Лікувальна традиція мінеральними водами почалася в нашій країні з відкриття джерела в районі Трускавця в 1820 р. і будівництва водолікарні в 1827 р.

Країна також багата радоновими мінеральними водами, що залягають в тріщинах Українського щита. Найпотужніше родовище Хмільницьке (Вінницька область), перші геологічні аналізи якого були зроблені в 1935 р., ці води вважаються реліктом сарматського моря.

Ще один з різновидів мінеральних вод, що існує в Україні - це геотермальні води. Використовують родовища Дніпровсько-Донецькі, Волино-Подільські, Причорноморські і Карпатські.

Відома Україна своїми грязевими курортами, які також не відставали в розвитку від Європейських. Цілющі властивості грязей на озері Сак дослідив і виконав перший їх аналіз французький хімік Дессер в 1807 р. А в 1827 р. в грязелікарні на Сакському озері лікар Н. А. Оже розробив перші в світі правила грязелікування.

Ще один видатний курорт – Солений Лиман, лікувальні властивості якого відкрили в 1888 р. геологи М.А. Соколов і В.А. Домгер, хоча ще за часів козацтва тут знаходилася найбагатша козацька паланка, для лікування поранених героїв.

Унікальним є Бориславське родовище озокериту, що на Львівщині.

Україна має особливі природно-кліматичні умови Кримського і Одеського узбережжя Чорного моря, узбережжя Азовського моря, Українських Карпат, у яких величезний потенціал і можливості для формування і розвитку рекреаційної мережі закладів, надання різноманітних послуг. Винятково цінними є райони на берегах водосховищ Дніпровського каскаду та вздовж ріки Сіверський Донець.

Отже зонами комфортних кліматичних умов в Україні є морські акваторії, пойми річок, величезні лісові масиви, гірські ландшафти, а також унікальні природні пам'ятки. Все це приваблює не тільки вітчизняних, а й іноземних рекреантів, адже поряд з досягненнями комфортних послуг наша країна має майже дикі, закриті території. Карпатський і Шацький природні національні парки характеризуються не втручанням в унікальне, природне середовище.

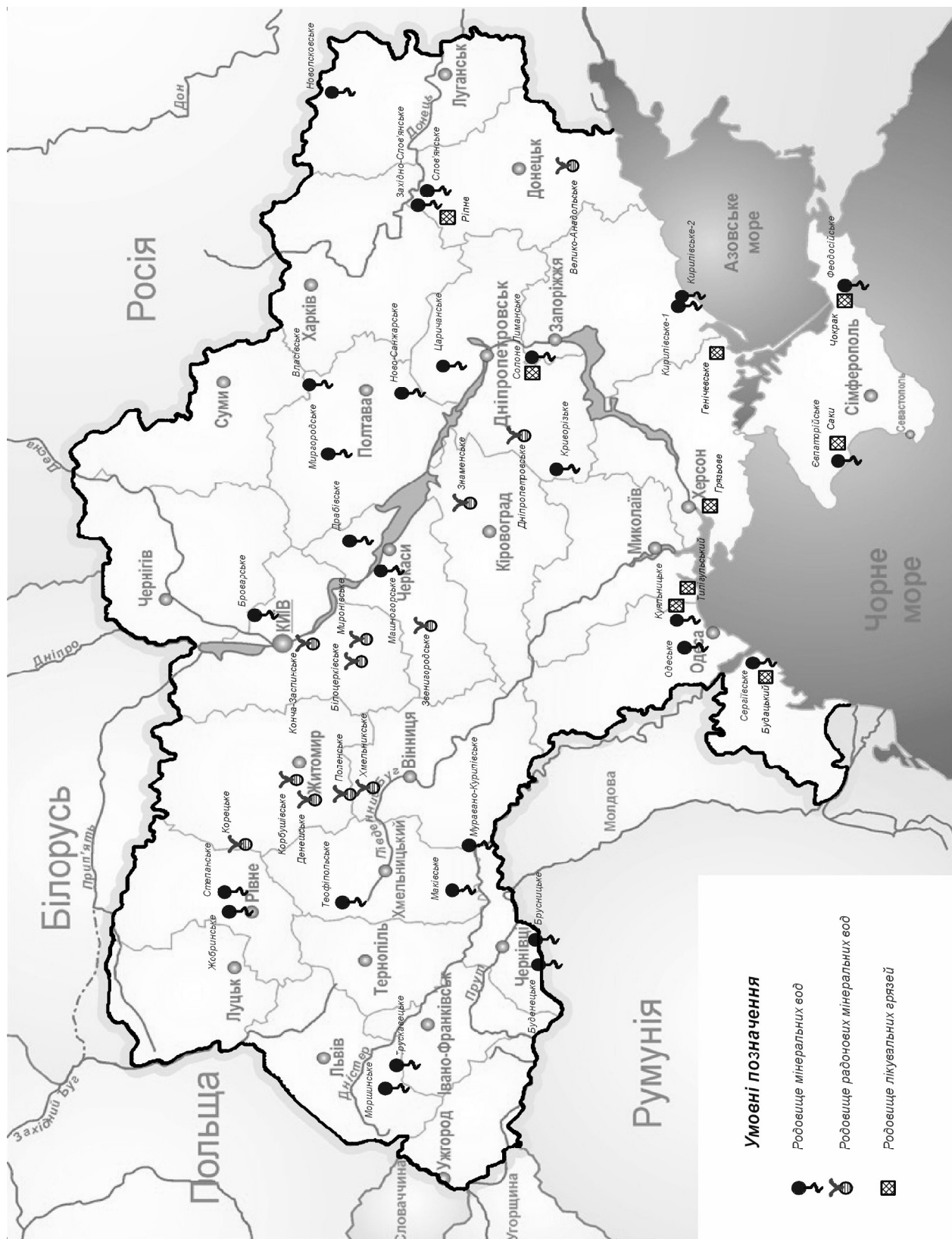

Рис.1 Карта бальнеологічних родовищ в Україні

Кліматичні курорти розташовані на узбережжі Чорного і Азовського морів з комфортними кліматичними умовами і пляжами, в Дніпровських плавнях, в мережеві рукавів дельти Дніпра, на Арабатській стрілці. Карпати мають великий курортний потенціал де крім гірських ландшафтів, пам'ятників природи, лісових масивів існують особливі умови для сезонного лікування і оздоровлення.

Особливості кліматичних умов використовуються в спеціалізованих лікувальних закладах, наприклад, в туберкульозних санаторіях, санаторіях судинно-серцевими захворюваннями та санаторіях відновлюваної терапії.

Майже всі кліматичні зони пов'язані з тим, чи іншим бальнеологічним ресурсом (мінеральна вода, радон, торф, озокерит то що.) тому в бальнеологічному закладі може використовуватись декілька лікувальних факторів.

Загально прийнята класифікація курортів:

1. Бальнеологічні курорти, де головний лікувальний фактор - мінеральна вода, яка за фізико-хімічним складом поділяється на групи від А до Ж;

2. Грязелікувальні курорти, де лікувальним фактором є торф'яні (прісноводні та мінералізовані), мулові (сапропелі, сульфідні мінеральні, глинисті та глини), псевдовулканічні грязі;

3. Бальнео-грязелікувальні курорти, де поєднуються лікувальні властивості мінеральної води і лікувальних грязей;

4. Кліматичні курорти, коли головний лікувальний фактор - клімат;

5. Клімато-бальнеогрязелікувальні курорти, коли зразу присутні всі лікувальні фактори.

В Україні завжди велика увага приділялась розвитку, збереженню і освоєнню курортних зон, якщо на початок 60-х років на території нашої країни було 426 санаторіїв, то на початку 1994 року функціонувало 3600 санаторіїв, пансіонатів та інших лікувально-оздоровчих закладів. На теперішній час по всій території країни України діють 4337 лікувально-оздоровчі заклади.

В результаті дослідження природно-кліматичного та географічного чинника розташування лікувально-рекреаційних зон та бальнеологічних – оздоровчих закладів, класифікації курортів запропонована карта і класифікація лікувально-рекреаційних курортних зони по областях України. (Рис. 2)

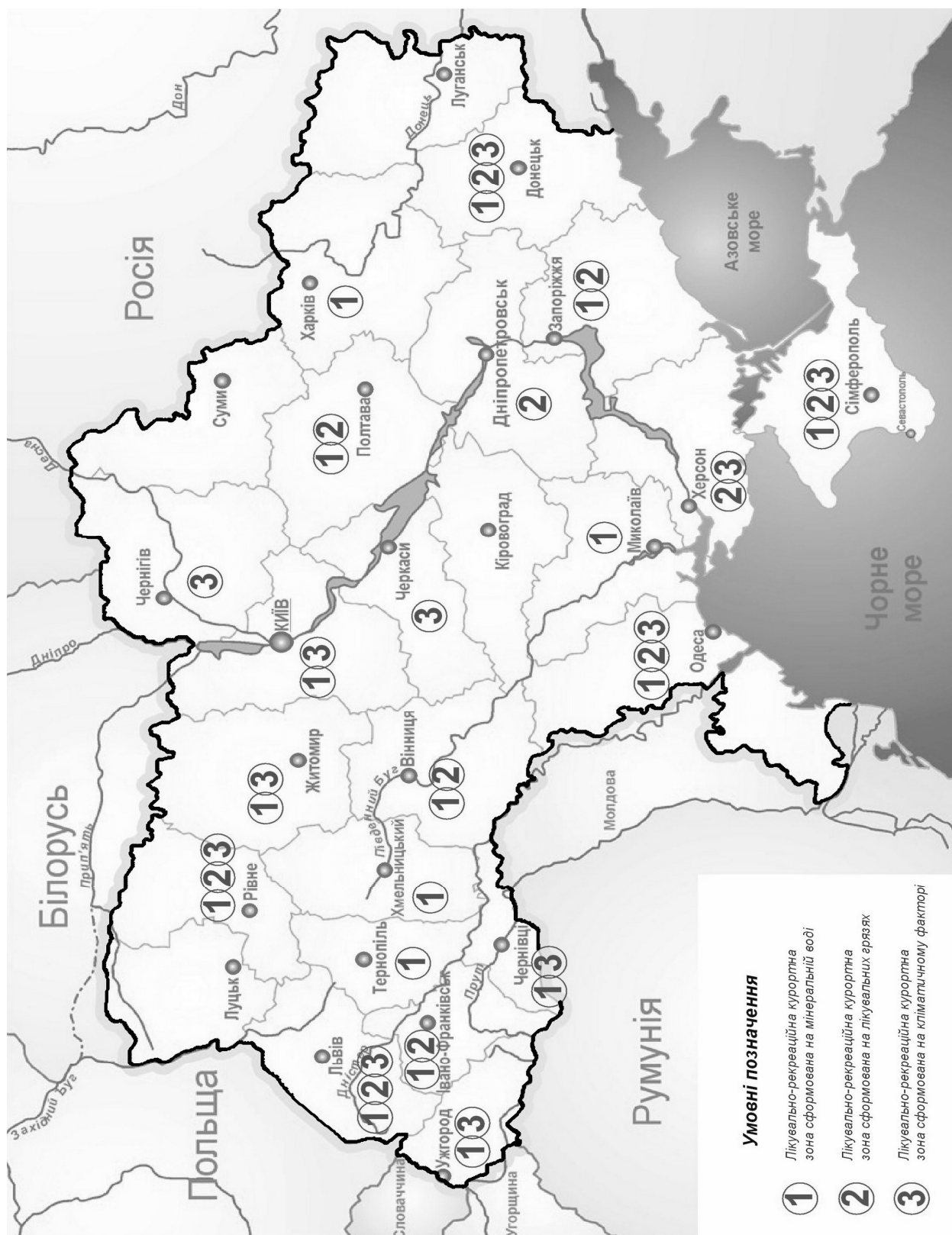

Рис.2 Карта лікувально-рекреаційних зон по областях України

Класифікація лікувально-рекреаційних курортних зон по областям України.

- 1. Мінеральні води** всіх бальнеологічних груп : курорт Миргород,Нові Санжари (Полтавська область), Куяльник, Великий Фонтан, Аркадія (Одеська область), Трускавець, Моршин, Любень-Великий, Немирів, Синяк, Східниця (Львівська область), Феодосія, Євпаторія, Саки (Крим), Горинь (Ровенська область), Слов'янськ (Донецька область), Очаків (Миколаївська область), Кирилівка, Бердянськ (Запорізька область), Поляна, Голубине, Сойми, Шаян, Кваси, Свалява, Тиса (Закарпатська область), Черче (Івано-Франківська область), Бермінводи (Харківська область), Хмільник (Вінницька область), Брусниця (Чернівецька область), Сатанів (Хмельницька область).
- 2. Лікувальні грязі** всіх бальнеологічних груп: Торф'яні грязі використовуються на курортах Любень-Великий (Львівська область), Черче (Івано-Франківська область), Хмільник (Вінницька область), Горинь (Ровенська область), Миргород (Полтавська область); Мулові грязі, відкладення в солених водоймах на курортах Феодосія, Євпаторія, Саки, Чокрак (Крим), Куяльник (Одеська область), Бердянськ, Кирилівка, Приморськ (Запорізька область), Гопри, Скадовськ (Херсонська область), Солений Лиман (Дніпропетровська область), Слов'янськ, Жданов (Донецька область); Псевдо вулканічні грязі на курортах Керч, Феодосія (Крим).
- 3. Кліматичний фактор:** - Лісо-лікувальні ресурси в Закарпатській області, Київській області, Житомирській області, Черкаській області, Яремча, Ворохта, Косач (Закарпатська область), Вижниця, Путила (Чернівецька область), приморська смуга узбережжя Чорного моря – Батилиман, Ласпі, Форос, Оливи, Кастрополь, Симеїз, Алупка, Місхор, Лівадія, Масандра, Ялта, Гурзуф, Фрунзенське, Алушта, Семидвір'я (Крим), Відради, Аркадія, Великий Фонтан (Одеська область), узбережжя Азовського моря – Скадовськ, Бердянськ, Генічеськ, Арабатська стрілка, Білосарська стрілка (Херсонська область).

Література

1. Проектирование курортов и зон отдыха. Т.Ф.Панченко. Киев «Будівельник» 1983г. – 102с.
2. Профсоюзные здравницы Украины. И.Г.Шалковский, Т.Д.Голуб, Л.Т.Жарникова. Киев «Здоров'я» 1987г. – 332с.
3. Географічна енциклопедія України 2 том. Київ «Українська Радянська Енциклопедія» ім М.П.Бажана 1990р. – 479с.
4. Степова Перлина – Курорт «Солоний Лиман» С.Бурлаков .Дніпропетровськ «Пороги» 1997р. – 109с.
5. Мінеральні води України. М.С.Огняник. Київ Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» 2000р. – 215с.
6. Рекреаційні ресурси та курортологія . Фоменко Н.В. К. Центр навчальної літератури 2007р. – 312с. http://tourlib.net/books_ukr/fomenko.htm

Аннотация

В статье рассмотрен природно-климатический и географический фактор формирования и расположения бальнеологических оздоровительных комплексов. Приведена классификация курортов и карта месторождений бальнеологических ресурсов в Украине. Предложена классификация и карта лечебно-рекреационных зон по областям Украины.

Ключевые слова: Бальнеологические учреждения, рекреационные и бальнеологические ресурсы, природно-климатический и географический фактор.

Annotation

The article examines climatic and geographical factors in the design and development of balneotherapy recreational complexes. Classification of resorts in Ukraine is given, as well as balneological deposits' map. Regional zoning with respect to medical and recreational potential is proposed.

Keywords: balneological facilities, recreational and balneological resources, climatic and geographical factors.